

Nyt og noter

GRUNDTVIGS SØNNER OG »DEN SORTE SKOLE«

Ved ROAR SKOVMAND

I min far redaktør Helge Skovmands gemmer fandtes efter hans død i eftersommeren 1979 et brev fra N. F. S. Grundtvigs sønnesøn, dommer i Frederiksberg Birk Stener Grundtvig (1860-1942) fra 22. marts 1927 som svar på en forespørgsel fra far, om Grundtvigs sønner, historikeren og arkivmanden Johan Grundtvig (1822-1907) og filologen og folkemindeforskeren Svend Grundtvig (1824-83) nogen sinde havde gået i latinskole. Når far spurgte, var det fordi han var stærkt optaget af N. F. S. Grundtvigs »Aabent Brev til mine Børn« fra 1839, et digt, hvori han advarede dem mod »den sorte skole«, en advarsel, som far gjorde til sin over for sine egne børn. Stener Grundtvig indledede sit brev med ordene: »Let og gerne besvarer jeg Deres Forespørgsel« og fortsatte:

For at udfylde de ved Hjemme-Undervisning modtagne Kundskaber fik min Fader i Aarene 1841-42 (han var født 1822) Undervisning af forskellige Lærere, hvis Navne fremgaar af hans omhyggelig førte Regnskabsbog fra den Tid, der ogsaa udviser, at han fik 10 Rdlr. mdlg. af sin Fader og med denne Indtægt + efter hans Fortælling af og til lidt Hjælp af Moderen saa kunde klare Lærerne og sine øvrige beskedne Udgifter samt Bøger, dog saaledes at han efter sin Studenter-examen i Oktbr. 1842 noterer: »Af Fader til at betale en Deel af min Gjæld til Nielsen (en Lærer) . . . 62 Rdlr.« og i November: »Laant 32 Rdlr. – Nielsen Rest: 32 Rdlr.« Selv i Religion har hans Kundskaber ikke været egnede til Examen, da der ellers næppe havde staaet: »Schaltz for min Religion 5 Rdlr.« Af min Faders spredte Udtalelser har jeg ogsaa faaet ud, at Bedstefader til daglig helst lod, som om han ikke kendte noget til Examens-Planerne, og ikke modtog Resultatet med Begejstring, skønt han dog i Brev II. Bd. Nr. 456 til Busck erkender, at en Examen *kan* have nogen Værdi.¹ Ogsaa senere maatte min Fader hutle sig igennem for at naa theologisk Examen, hvortil Bedstefader ikke vilde støtte ham jfr. Brev i Bd. II nr. 477.²

Da Isen først var brudt, gik det vistnok lidt lettere for Svend at faa Lov at blive Student gennem privat Undervisning, og Frk. Simesens Ord om »den sorte Skole«³ bør næppe opfattes som = *Latinskole* men = akademisk Uddannelse, jfr. om hans Studier, om ønskes, nærmere Laura Grundtvigs⁴ Skildring i Folkemindesamlingen i det kgl. Bibliothek.

Det var jo navnlig Latin, Bedstefader hadede, skønt han selv var lærd deri; der staar saaledes i Biografisk Lexikon, at han ved Wald. Henrik Rohdes Dr. Disputats i 1836 opponerede og »forbavsede Auditoriet ved at tale flydende Latin«.⁵

Græsk fandt derimod langt mere Naade for hans Øjne, vel sagtens paa Grund af den rigere, (mythologisk og historisk) menneskelige Litteratur paa dette Sprog, og det kan maaske interessere Dem at høre, at jeg har *hele* Odysseen oversat i 1838 og 1839 (naturligvis paa Prosa) »af Johan Grundtvig«, som der staar, men sandsynligvis væsentlig inspireret af Faderen.

Heller ikke Frederik (af 2det Ægteskab) gik i Latinskole, overhovedet ikke i Skole uden vistnok et Par Aar som Dreng hos Gregersen,⁶ hvorimod Faderen og Lindberg⁷ læste med ham hjemme, bl.A. med det triste Resultat, at han blev rejiceret til 1ste Del af Artium alene paa *Oplæsningen* i Fransk, som Lindberg havde lært sig selv og derfor udtalte paa Dansk. Frederiks Livsbane blev overhovedet en Del forkvaklet efter min Mening ved Faderens Rædsel for systematisk Undervisning, som ogsaa skal have voldt Svend store Vanskeligheder, da han for at komme til Universitetet maatte tage Magisterkonferents i 1860, 36 Aar gl.⁸

Af Brevvexlingen i 2det Bind vil det ses, at disse Examens-Spørgsmaal stadig dannede en Kløft mellem Fader og Sønner, der jo ikke var Millionærer og bl.A. derfor *maatte* bøje sig for Livets Krav, naar de tilstræbte aandelig Udvikling, hvad jo forøvrigt ogsaa alle de fremragende Højskolemænd har gjort uden at kvæles af »den sorte Skole«.

At jeg personlig altid har holdt af denne, hører forsaavidt ikke nødvendigt med til det ønskede Svar, men jeg vil dog ikke nægte mig i denne Forbindelse at udtale, at den klassiske Dannelse efter min Erfaring bl.A. bibringer En, hvad Nutidens Ungdom ofte savner: Respekt for aandelige Værdier uden Hensyn til, om de vil eller nogensinde kan omsættes i gangbar Mønt. —

Ja – undskyld! Det blev maaske for langt, saa at De vil tænke paa »loquax senectus«,⁹ men over egne Betragtninger har jeg dog ikke glemt at svare bestemt paa, hvad De ønskede at vide.

Deres ærbødige
St. Grundtvig.

1. Breve fra og til N. F. S. Grundtvig, ved Georg Christensen og St. Grundtvig II, 1926, s. 351 (18/10 1842): »... en offentlig Examen i Johans Alder, i det mindste for Personer af hans Slags, er ikke gal i sig selv, men kun galt indrettet, thi han havde aabenbar godt af at *maatte* engang træde offentlig frem og prøve sine Kræfter ...«
2. Breve fra og til Gr. II, s. 378 (til Johan fra London 16/6 1843): »... thi nu opstaaer Spørgsmaalet om enten at læse mechanisk til en Embeds-Examen, hvad jeg hverken kan raade eller understøtte min Søn [til], eller hensigtsmæssig at berede sig til en anden nyttig Virksomhed, hvortil jeg altid har raadt mine Sønner ...«
3. I »Minder fra gamle grundtvigske Hjem«, ved H. P. B. Barfod VI, 1926, s. 49: »Da Drengene voksede til og som alle andre maatte gennem »den sorte Skole««.
4. Svend Grundtvigs hustru Laura, f. Bloch (1837-91).
5. Doktoranden var pastor W. H. Rothe, jfr. F. Rønning: N. F. S. Grundtvig III, 2, s. 156.
6. F. L. Grundtvig var født 1854. Hans Gregersens skole begyndte 1865.
7. Cand. theol. Niels Lindberg (1829-86) boede i havehuset til Grundtvigs hjem, Store Tuborg ved Strandvejen.
8. Svend Grundtvig opnåede ansættelse som docent ved Universitetet i 1863.
9. »Den snaksomme alderdom«. Næsten ungdomsoprørsk over for bedstefaderen slutter brevet med et latinsk citat fra Cicero!

»FLAKKEBJERG SKOLEMUSEUM«

Fra Flakkebjerg Skolemuseum har årbogen modtaget følgende henvendelse.

I Flakkebjerg – en landsby 10 km syd for Slagelse – er en kreds af interesserede personer igang med at etablere et museum i den gamle forskole.

Forskolerne eksisterede fra begyndelsen af århundredet til midt i tresserne – Flakkebjerg Forskole fra 1904 til 1963.

Størstedelen af Danmarks landbobefolkning har i denne periode gået i en eller anden forskole – spredt over hele landet. Børnene var delt i en yngste og en ældste klasse, – og fik i forskolen den grundlæg-

gende undervisning, inden de blev overflyttet til den stedlige hovedskole.

At Flakkebjerg Forskole er bevaringsværdig, skyldes den sidste forskolelærerinde, som i al sin færd var meget sparsommelig. Dette betød, at såvel skolestue som beboelse er bevaret i deres oprindelige udseende. Bygningens indre består af en gang, skolestue, 2 stuer samt køkken med komfur til brænde. Skolestuen er intakt med pulte, kakkelovn, landkort, anskuelighedsbilleder på væggene, skifertavler og grifler (som iøvrigt blev benyttet helt til 1963), bøger, protokoller med mere. Køkken og den ene stue er ligeledes intakt med inventar og løsøre, mens resten af møblerne blev fjernet, da lærerinden flyttede på alderdomshjem. De resterende møbler har vi dog begrundet håb om at erhverve til sin tid – i modsat fald lader stuen sig dog reetablere på anden måde.

På skolens grund ligger desuden en bygning indeholdende vaskehus og en række gammeldags lokummer.

Hovedbygningens uudnyttede tagetage kan muligvis bruges til udstilling af effekter fra omegnens øvrige gamle landsbyskoler.

Hvornår museet kan åbnes er endnu uvist; men der arbejdes ihærdigt med istandsættelse, registrering m.v.

Museet skal naturligvis være tilgængeligt for alle interesserede, men vi lægger meget vægt på, at det skal være »arbejdende« – forstået på den måde, at skoleklasser ved besøget skal kunne opleve en fortidig undervisning. Dette kan lade sig gøre, idet vi råder over interviews med den sidste forskolelærerinde, som virkede her i 48 år, samt med tidligere elever på skolen.

Flakkebjerg Skolemuseum vil udfylde et hul i den danske museums-verden, idet en forskole ikke er repræsenteret andre steder. Foreningen, der driver museet, optager medlemmer fra hele landet; og indmeldelse kan ske ved at sende et beløb (30 kr./enkeltperson, 50 kr./ægtepar og mindst 100 kr./foreninger og virksomheder) på postgirokonto 1 04 42 65, Flakkebjerg Skolemuseum, Flakkebjerg, 4200 Slagelse.

Institut for Dansk Skolehistorie

Den 19. maj i år mistede Instituttet sin dygtige medarbejder, bibliotekar, cand.mag. *Gudrun Heltoft*, der døde efter nogle måneders sygdom. Gudrun Heltoft ledede Instituttets bibliotek fra 1973. Med sin store viden og sit personlige engagement i arbejdet blev hun en klog rådgiver inden for det skolehistoriske bibliotek. Ikke mindre vigtigt: hun blev en god ven, som vi nu dagligt savner på Instituttet.

De fastansatte videnskabelige medarbejdere har i årets løb været mag.art *Ingrid Markussen* og dr.pæd. *Vagn Skovgaard-Petersen*. Det mangeartede praktiske arbejde i Instituttets dagligdag administreres af assistent *Margit Jørgensen*.

Som stipendiat er tilknyttet cand.mag. *Hanne Engberg*; stipendiet er dog p.t. hvilende på grund af Hanne Engbergs medlemskab af Folketinget siden efteråret 1979. De øvrige stipendiat er cand.mag. *Vagn Hansen*, der skriver om købstadsskolens udvikling i dette århundrede, eksemplificeret bl.a. ved Esbjerg skolevæsen, og cand.mag. *Jørgen Ask Pedersen*, der kortlægger samspillet mellem islandsk og dansk skolevæsen i forrige århundrede og specielt interesserer sig for den særlige islandske hjemmeskole. Cand.pæd. *Else Karlshøj* har, med støtte fra humanistisk Forskningsråd sammenskrevet en række resultater af sine undersøgelser vedrørende centraliseringen af skolevæsenet i danske landkommuner efter 1937.

Dr.theol. *K. E. Bugge* har som rådgivende medarbejder deltaget i institutrådsmøderne; han har publiceret en fremstilling af kristendomsundervisningens historie i Danmark i dette århundrede – med tilknyttet teksthæfte –, den første publikation i projektet om undervisningsfagenes historie. Ligeledes har professor emeritus *Roar Skovmand* deltaget i Instituttets møder og har bl.a. koordineret arbejdet med biografering af skolefolk til den nye udgave af Dansk biografisk Leksikon. Som repræsentanter for de studerende har *Lejf Degnbol*, *Henrik Freil* og *Birgit Villadsen* deltaget i institutrådsmøderne og i øvrigt bistået Instituttet med råd og dåd.

Instituttets undervisning har i læseåret 1979/80 omfattet dels et kursus i den danske skoles udvikling og aktuelle situation (Ellen Nørgaard og Skovgaard-Petersen), dels et kursus i studiekredsform om folkeskoler og de handicappede ca. 1700-1980 (Ingrid Markussen, Finn Lambert og Skovgaard-Petersen). Hertil kommer individuel vejledning af speciale- og licentiatstuderende.

Ingrid Markussen har publiceret artiklen »Tendenser i historieundervisningens opgave og indhold i det 20. århundrede på baggrund af den samfundsmæssige og skolepolitiske udvikling« (særligt nummer af Historie og Samtidsorientering 1979 om historieundervisning i det 12-årige undervisningsforløb). Ingrid Markussen har desuden udgivet artiklen »Om den skolehistoriske baggrund for ungdomsskolens heltidsundervisning«, trykt i bogen »Heltidsundervisning i ungdomsskolen – dokumentation af et udviklingsarbejde«, udg. af Voksenpædagogisk Center i Århus Amt, 1979.

Vagn Skovgaard-Petersen har skrevet artiklen »folkeskoler« til »Håndbog for danske lokalhistorikere«. Endvidere artiklen »Tilløb til en uddannelsespolitik. Dansk planlægning i 1940'erne« – til »Journal of Scandinavian History«. Sk-P. deltog nov. 1979 i en konference i Paris om de europæiske skolesystemers udvikling med særligt henblik på spørgsmålet om de private skolars stilling; om forholdet mellem offentlig og privat skole i Danmark skrev Sk-P. et indlæg, der offentliggøres i den samlede konferencerapport. Endvidere: »Planlægning – en historisk skitse« i »U-90-ny kurs?«, Gyldendal 1979, s. 10-23.

Hanne Engberg har 1979 udgivet Christen Kolds Smyrnadagbog (se beretning om Selskabet).

Med virkning fra 1. juni 1980 er Skovgaard-Petersen udnævnt til professor i historie med særligt henblik på dansk skolehistorie ved Danmarks Lærerhøjskole.

Vagn Skovgaard-Petersen

Selskabet for Dansk Skolehistorie

holdt i 1979 sit årsmøde den 17. november i N. Zahles Seminarium. Undervisningsinspektør, rektor *Tage Kampmann* talte om dansk læreruddannelse i historisk og aktuel belysning. Derefter orienterede seminarirektor *Hans Nygaard Jensen* om N. Zahles Seminarium og dets bygningsmæssige udvidelser. Ved den efterfølgende generalforsamling genvalgte de styrelsesmedlemmer, der var på valg, nemlig friskoleleder Eilif Frank, konsulent Svend Arne Jensen, lic.theol. Erik Nørr og undertegnede. Styrelsen har derefter konstitueret sig med overbibliotekar Robert Hellner som kasserer, fagleder Chr. Friis-Damgaard som sekretær, lektor Ingrid Markussen som redaktør, amtskonsulent Viggo Witt-Hansen som næstformand og undertegnede som formand.

Selskabet har udsendt *årbogen 1979*, under redaktion af *Ingrid Markussen*. Det var en god årgang, der da også har fået pæn presseomtale, især i provinspressen. Den rummede bl.a. artikler om udviklingen i det grønlandske skolevæsen. Til udgivelsen modtog vi støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd.

Også til udgivelsen af *Christen Kolds Dagbog 1842-1847* (Gyldendal 1979, 68 kr.), har Selskabet medvirket. Den er tilrettelagt af seniorstipendiat, – nu folketingsmedlem – *Hanne Engberg*. Selskabets medlemmer har fået bogen tilbudt til favørpris, og mange har benyttet sig heraf. De har næppe fortrudt det. I dagbogen skildrer Kold sin rejse til Smyrna – og illustrerer teksten med tegninger. Den giver et livfuldt billede af Kolds personlighed i årene, før han slog igennem som friskole- og højskolemand.

Det omfattende *registreringsarbejde*, som Danmarks pædagogiske Bibliotek har iværksat, er fortsat. Det gælder først og fremmest registrering og bestemmelse af de gamle anskuelsesbilleder, men også modeller og andet undervisningsmateriale inddrages. Arbejdet udføres af cand. phil. *Inge-Birgit Thuesen*. Selskabet har støttet en ansøgning om bevilling fra tipsmidlerne, og den er imødekommet med 100.000 kr. Selskabet har i samarbejde med Skalk udgivet en billed-

mappe med 10 anskuelsesbilleder, der kan købes gennem tidsskr. Skalk, Jelshøjvej 9, 8270 Højbjerg.

Selskabet har – sammen med Dansk historisk Fællesforening – stillet et *Forslag* til Undervisningsministeriet om markering af N. F. S. Grundtvigs 200 årsdag i 1983 ved oprettelse af et særligt stipendium, der skulle bære Grundtvigs navn. Stipendiet skulle ifølge forslaget hvert andet år stilles til rådighed for et et-årigt »folkeligt studium« i tilknytning til Askov Folkehøjskole. Som begrundelse er anført den erfaring, at enkeltpersoner, der i deres fritid og på eget initiativ har foretaget selvstændige studier, ofte har behov for en samlet periode, hvor de frigøres for andet arbejde til studiernes fuldendelse og udgivelse af resultaterne. Et sådant stipendium bør primært henvende sig til ikke-akademikere og kan således blive en art folkeligt modstykke til kandidat- og seniorstipendierne ved de højere læreanstalter. I henvendelsen foreslås en nærmere afgrænsning af studieemnerne, – med en høj prioritering af historiske studier inden for de folkelige bevægelser, lokalhistorien, nordisk samarbejde, skole- og uddannelsesforhold.

Endelig skal nævnes, at Selskabet har bedt *Amtsrådsforeningen* om at bistå med sikring af amtsrådsarkivernes skolemateriale, – herunder indberetninger fra de enkelte skoler gennem tiderne, amtsskolekonsulenternes arkiver m.v. Selskabet ønsker det princip gennemført, at ingen kassation inden for amtsrådenes skolearkiver må finde sted uden en forudgående sagkyndig vejledning fra de respektive landsarkiver.

Vagn Skovgaard-Petersen